

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Petra Šatopletová

Tělo a sexualita v románu San Camilo 1936

Body and sexuality in San Camilo 1936

Praha 2014

Vedoucí práce: Dr. Juan Antonio Sánchez Fernández

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala Dr. Juanu Sánchezovi za vedení mé bakalářské práce, rady a věcné připomínky.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 28. července 2014

.....
Petra Šatopletová

Abstrakt:

V bakalářské práci *Tělo a sexualita v románu San Camilo 1936* se budeme zabývat některými ze stěžejních motivů tohoto díla, těmi jsou právě různá zachycení lidského těla v jeho fyzické podobě, tedy onemocnění, zranění, smrt, zevnějšek postav, a rozličné aspekty sexuality.

Abychom mohli přistoupit k analýze jednotlivých motivů, je třeba seznámit se nejprve s autorem. Tím je Camilo José Cela, který je označován za jednoho z největších autorů románů ve dvacátém století, je také držitelem Nobelovy ceny za literaturu z roku 1989 a jiných literárních ocenění. Kromě románů psal Cela i poezii, cestopisy, drama, eseje, povídky a novinové články. Camilo José Cela se proslavil románem *La familia de Pascual Duarte* (*Rodina Pacuala Duarte*), kterým uvedl do světa literatury tremendismus, nový literární směr. Výraz tremendismus odvozujeme ze španělského výrazu *tremendo*, tento výraz můžeme přeložit slovy hrozný, strašlivý, děsivý, vzbuzující bázeň aj. Už to samo o sobě nám dává představu o charakteristikách tohoto literárního stylu, který si v textu představíme podrobněji.

Považujeme za nezbytné přiblížit i dobu, do které je román zasazen a ve které byl napsán. Odehrává se na samotném počátku španělské občanské války, konkrátně se jedná o týden kolem osmnáctého července roku 1936, tohoto dne vypuklo povstání v Madridu. Konec šedesátých let, tedy doba vydání románu, byl neméně obtížným obdobím pod vládou diktátora Fancisca Franca. V obou těchto obdobích bylo zachycení sexuality a různých aspektů tělesnoti v literatuře značně problematické a pobuřující.

Klíčová část práce pak spočívá právě v rozboru těchto motivů tělesnosti a sexuality v rámci tremendismu a kontextu doby.

Abstract:

In the Bachelor's thesis *Body and Sexuality in the Novel San Camilo* 1936, we are going to pursue some of the principal themes of this work; these are based on depictions of the human body in its physical form, i.e. disease, injury, death, external appearance of the characters, and various aspects of sexuality.

In order to get to analyze the respective themes, it is necessary to get to know the author first. It's Camilo José Cela, often noted as one of the greatest novelists of the 20th century, a winner of the Nobel Prize for Literature in 1989 and various other awards. Besides novels, Cela also wrote poetry, travelogs, plays, essays, short stories and newspaper articles. He is famous for his novel *La Familia de Pascual Duarte* (The Family of Pascual Duarte), introducing the new literary trend tremendism to the world of literature. The term tremendism is derived from the Spanish word 'tremendo', which can be translated as terrible, horrifying, raising fear etc. This by itself gives us an idea about this style's characteristics, which we are going to present in the following text.

We consider it essential to give some insight into the period of history the novel was written and set in. It takes place at the very beginning of the Spanish Civil War, specifically the week around the 18th July 1936, which was the day the uprising in Madrid started. The end of the 1960s, when the novel was first published, was a similarly difficult era of the Francisco Franco's dictatorship. In both these periods it was rather problematical and scandalous to depict sexuality and various aspects of carnality.

The crucial part of the thesis lies in the analysis of these very themes of sexuality and carnality within tremendism and in the context of its time.

Klíčová slova:

tremendismus, tělo, sexualita, smrt, sebevražda, homosexualita, román, občanská válka

Key words:

tremendism, body, sexuality, death, suicide, homosexuality, novel, civil war

Obsah

1. Úvod	8
2. Camilo José Cela.....	10
3. Tremendismus	12
4. Španělsko před válkami a po nich.....	17
4.1 Španělsko na počátku občanské války.....	17
4.2 Španělsko v 60. letech 20. století.....	19
4.3 Španělská literatura v šedesátých letech XX. století.....	22
5. Visperas, festividad y octava de san Camilo del año 1936.....	24
5.1 Rozbor díla.....	25
5.1.1 Titul.....	25
5.1.2 Struktura, prostor a čas.....	26
5.1.3 Děj a vypravěč.....	29
5.1.4 Jazyk.....	29
5.1.5 Postavy.....	30
6. Tělesnost a sexualita v díle San Camilo 1936.....	31
6.1 Tělesnost.....	32
6.1.1 Zevnějšek.....	32
6.1.2 Nemoci a zranění.....	33
6.1.3 Smrt.....	34
6.2 Sexualita.....	40
7. Závěr.....	45
8. Seznam použité literatury.....	47

1. Úvod

San Camilo 1936 je jedním z neoriginálnějších děl španělské literatury; trouláme si ho zařadit mezi inovativní díla světové tvorby, jakými jsou např. romány Virginie Woolfové a Dubliňané Jamese Joyce. Směle můžeme označit Celu za průkopníka experimentální prózy ve Španělsku. I přes to je San Camilo 1936 dílem velmi málo studovaným, z Celovy tvorby se literární vědci zabývají především romány La Familia de Pascual Duarte (Rodina Pascuala Duarte) a La Colmena (Úl) a San Camilo 1936 zůstává v pozadí.

V této práci se budeme tedy zabývat jedním z méně známých děl španělského spisovatele Camila Josého Cely. Jedná se o knihu San Camilo 1936, nebo aspoň pod tímto titulem je kniha známá, celý název zní Vísperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936. Jelikož kniha nebyla nikdy přeložena do češtiny, dovolíme si zde sami přeložit její titul: Předvečer, oslavy a oktáv¹ svátku svatého Kamila v roce 1936. San Camilo 1936 je jedinečné dílo, originální po všech stránkách, především pak kompozicí a tématem. Kromě strachu a nervozity, které ovládaly Madrid ve dnech blížící se občanské války, je dalším silným motivem městská společnost a její způsob života, především pak její morálka a s tím související lidská sexualita a další pojetí lidského těla v tomto literárním díle, jako je například nemoc a smrt.

Abychom mohli analyzovat aspekty díla, které jsou tématem této práce, je třeba seznámit se blíže s autorem samotným a jeho dílem, obdobím, kdy kniha vznikala, a literaturou dané doby, stejně jako s obdobím, ve kterém se odehrává děj.

Samostatná kapitola je samozřejmě věnována tremendismu, literárnímu směru, jehož otcem a zakladatelem je právě Camilo José Cela, ačkoli on sám toto označení vždy odmítal, snad z pouhé skromnosti, snad proto, že stejně jako jiní literáti a literární vědci nepovažoval tremendismus za samostatný literární směr.

1 Oktáv má podle katolické liturgie dva významy, buď se jedná o osmidenní slavení svátku, nebo o osmý den po jiném významném dni.

Ovšem jak víme, umělci často necítí potřebu zařazovat své dílo do té či oné kategorie, tendence, směru, či hnutí.

2. Camilo José Cela

Camilo José Cela Trulock se narodil v galicijském městě La Coruña v roce 1916 a zemřel roku 2002 v Madridu. Značnou část života prožil na Mallorce, aby unikl ruchu měst a měl tak klid na práci. Na Mallorce založil literární časopis *Papeles de Son Armadans*. V roce 1989 získal Nobelovu cenu za literaturu a často je označován za jednoho z největších romanopisců dvacátého století.

Cela je autorem různých literárních žánrů: poezie, cestopisů, divadelních her, povídek, esejů a novinových článků. Ale žánr, který ho skutečně proslavil, je samozřejmě román, a to již jeho první román, *La familia de Pascual Duarte* (Rodina Pascuala Duarte), publikovaný v roce 1942, v českém překladu vyšel téměř o dvacet let později. První vydání bylo ve Španělsku přijato velmi dobře, později byl román kritizován církví a druhé vydání bylo dokonce zakázáno. Kniha se stala podnětem ke vzniku nového literárního směru - tzv. tremendismu.

Za nejvýznamnější dílo je považován román *La Colmena* (Úl). Autor v tomto románu zpracoval téma úpadku madridské společnosti v období po španělské občanské válce, čímž inspiroval i další autory, kteří v padesátých letech dvacátého století psali sociálně kritickou levicově zaměřenou literaturu, samotnému autorovi ale nešlo o ideologii, ale snažil se podat především svědectví o společnosti zničené válkou. Jak napovídá samotný název, Úl, v románu se objevuje velké množství postav, z nichž žádná není hlavní. Děj zde prakticky není. Stejně jako u předešlého díla se vydání *Úlu* neobešlo bez komplikací; poprvé vyšel v Argentině, jelikož publikace ve Španělsku byla zakázána.

K tématu občanské války se Cela vrací v roce 1969 v románu *Vísperas, festividad y octavas de San Camilo de 1936 en Madrid* (Předvečer, oslava a oktáv svátku svatého Kamila roku 1936 v Madridu). Jedná se o jeden z prvních experimentálních románů ve španělské literatuře a je považován za Celův nejkontroverznější literární počín.

Několik románů se odehrává v autorově rodné Galicii, tj. na venkově a v

přírodních scenériích. Jedná se např. o titul *Mazurca para dos muertos* (Mazurka pro dva mrtvé) a výše zmíněnou *Rodinu Pascuala Duarte*. V naprosto odlišném prostředí se odehrává příběh *Cristo versus Arizona* (Kritus proti Arizoně), kde dějištěm je hranice mezi Mexikem a Spojenými Státy. Všechny Celovy romány mají společného jmenovatele, jímž je lidské utrpení popisované s ironií až sarkasmem.

V devadesátých letech pak vyšel např. výbor poezie *Poesía completa* nebo *Diccionario geográfico popular de España* (Lidový slovník zeměpisu Španělska).

Za svou práci získal Cela nejedno uznání a ocenění. V roce 1957 se stal členem Španělské královské akademie, získal národní literární cenu *Premio Nacional de Narrativa*, dále *Premio Cervantes*, *Premio de la crítica*. V roce 1989 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu.

V době frankismu pracoval Cela, poněkud pradoxně, jako cenzor a po smrti Francisca Franca se stal senátorem. Řídil se pravidlem, že spisovatel by se neměl nikdy odtrhnout od skutečného světa. V rozhovoru pro univerzitní noviny *The John Hopkins University* říká: „...we are not abstractions or entelechies but people who wear jackets and trousers, who have wives, children, and everyday problems. Because a writer who turns his back on reality is a pure abstraction.“² (...nejsme abstrakcí nebo tvořivým principem, ale jsme lidé, kteří nosí saka a kalhoty, kteří mají manželky, děti a každodenní problémy. Protože spisovatel, který se otáčí zády ke skutečnosti, je čistá abstrakce.)

Přestože je považován za otce a tvůrce tremendismu, Cela toto označení jednoznačně odmítl s argumentem, že naturalistické prvky se ve španělské literatuře objevovaly mnohem dříve, a to už v dílech středověkých i barokních autorů.³

2 BEARDSLEY a Eva KRONIK. Interview: Camilo José Cela. *Diacritics*. 1972, Vol. 2, No. 1, s. 42-45. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/464924?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21102403263077>, s. 43

3 BEARDSLEY a Eva KRONIK. Interview: Camilo José Cela. *Diacritics*. 1972, Vol. 2, No. 1, s. 42-45. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/464924?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21102403263077>, s. 43

3. Tremendismus

Tremendismus můžeme považovat za jeden z nejoriginálnějších, nejsvráznějších a nejdiskutovanějších stylů ve španělské literatuře. Jedná se o velice kontroverzní směr, který vyvolává diskuze od samého počátku.

Tremendismus je literární styl vznikající v poválečném Španělsku, přesněji řečeno těsně po občanské válce, tj. ve čtyřicátých letech dvacátého století. Samotný výraz tremendismus odvozujeme od slova *tremendo* - strašný, děsivý, hrůzu nahánějící, podivný. Jedná se tedy převážně o literární tvorbu s prvky, které mají ve čtenáři vyvolat pocit strachu, hrůzy a odporu, nikoli však v hororové rovině. Nutno podotknout, že takovéto literární prvky lze kromě poválečných románů pozorovat také v tragédii, romantickém dramatu nebo naturalistickém románu.⁴ Jedná se o deformaci reality jakýmsi groteskním způsobem. Tremendismus se uplatňuje především ve španělské literatuře, v literaturách jiných zemí se uplatňuje spíše tvorba naturalistická.

Termín naturalismus se v literatuře užíval již před vznikem tohoto uměleckého směru v devatenáctém století. Naturalismus se snaží o objektivní zachycení reality, stejně tak je tomu i u realismu, ovšem naturalismus popisuje realitu nižších sociálních vrstev nebo lidí výše postavených, avšak odvržených nebo zásadně odlišných od svojí společenské třídy, zachycuje také každodenní realitu kriminálních, žebráků a lidí z úplného okraje společnosti, častými motivy jsou smrt, bída, stáří a jiná lidská utrpení. Jedná se o jistou animalizaci člověka. Velmi často hlavní postava za svá příkoří viní společnost. Tento umělecký směr má kořeny ve Francii a mezi první autory patří například Honoré de Balzac. Hlavním představitelem francouzského naturalismu se později stal Émile Zola, další naturalisté jsou např. Stendhal nebo Gustave Flaubert. Hlavními představiteli španělského naturalismu jsou pak Juan Valera, Benito Pérez Galdós, Emilia Pardo

⁴ MALLO, Jerónimo. Caracterización y valor del "tremendismo" en la novela española contemporánea. *Hispania*. 1956, Vol. 39, No. 1, s. 49-55. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/335192>, s. 49

Bazán, Leopoldo Alas, Vicente Blasco Ibáñez a další. Španělský naturalismus je oproti tomu francouzskému jemnější, co se týká stylu i obsahu. Na povrch vyplouvá tragický pocit, ve vyprávění je však odlehčený a zjemněný slitováním a něhou, stejně tak je pesimismus kompenzován humorem nebo lehkou ironií.⁵ Můžeme tedy velmi zjednodušeně říct, že tremendismus je vlastně naturalismus zbavený těchto kompenzací.

Za otce tremendismu je považován právě Camilo José Cela, ten však toto označení odmítá se slovy: “El tremendismo, a mi entender, no tiene padre, o, por lo menos padre conocido. El tremendismo, en la literatura española, es tan viejo como ella misma.”⁶ (Tremendismus, jak ho chápu já, nemá otce, nebo aspoň známého otce. Tremendismus ve španělské literatuře je tak starý jako ona sama.) Podle samotného Cely, je tvůrcem označení tremendismus básník Zubiarre, nebo literární kritik Vázquez-Zamora.⁷ Víme, že prvky tremendismu skutečně najdeme v literatuře mnohem starší, např. v *Celestině* (*La Celestina*, první vydání 1499) nebo v díle *Arcipreste de Talavera*, dokonce i nejstarší dochované španělské prozaické dílo, *Lazarillo de Tormes*, taktéž vykazuje znaky naturalismu až tremendismu. Ze Celových současníků jmenujme v tomto literárním směru následující autory: Darío Fernández Florez, Rafael García Serrano, později pak Carmen Laforet. Velký vliv nalezneme také u současných autorů jako je Ray Loriga, Lucía Etxebarria nebo José Ángel Mañas, kteří ve svých dílech popisují pohnuté lidské osudy.

Podobně jako v literatuře najdeme tyto tendence i v malířství, a to u mistrů jako je např. Francisco de Zurbarán, Diego Velázquez, José de Ribera a samozřejmě Francisco de Goya y Lucientes, který se stejně jako Camilo José Cela snaží ve svém díle hledat kořeny člověka, ukázat nám jeho nedůstojnost bez jakéhokoli zmírňujícího prostředku.⁸ Názorným příkladem jsou grafické série *Caprichos*

5 LÓPEZ JIMÉNEZ, Luis. *El Naturalismo y España: Valera frente a Zola*. Madrid: Editorial Alhambra, S. A., 1977. ISBN 84-205-0355-X. s. 16

6 ORTEGA, José. Antecedentes y Naturaleza del Tremendismo en Cela. *Hispania*. 1965, Vol. 48, No. 1, s. 21-28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/336393>

7 ORTEGA, José. Antecedentes y Naturaleza del Tremendismo en Cela. *Hispania*. 1965, Vol. 48, No. 1, s. 21-28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/336393>

8 ORTEGA, José. Antecedentes y Naturaleza del Tremendismo en Cela. *Hispania*. 1965, Vol. 48, No. 1, s.

(Rozmary) a Disparates (Pošetilosti), na nichž zobrazil různé výstřednosti a bláznovství, jedná se především o kritiku společnosti, v níž se poměrně velké procento lidí hlásí ke šlechtickému původu a odmítá pracovat.

Nesmíme zapomenout ani na tzv. esperpento, divadelní žánr, jehož tvůrcem je Ramón María del Valle-Inclán. Jeho stylistikou je deformovaná realita s postavami, které jsou zredukovány na jednoduché karikatury.⁹ V esperpentu se setkávají a prolínají tragické prvky s komickými, ale spíše než humorné jsou tyto komické prvky směšné, vysmívající se až tragikomické. Při popisu esperpenta se často užívá přirovnání k realitě zobrazené pomocí zakřiveného zrcadla. Této deformaci se říká literární hyperbola, jejímž účelem je upozornit čtenáře na kokrétní problém.¹⁰ Jako příklad uveďme třeba hru *Lucas de Bohemia* (Světla bohémy), která vypráví o posledních hodinách života Maxe Estrelly, slepého, chudého, starého básníka. Přestože se jedná o dílo typické pro autora Generace 98, tremendistický prvek je zde nejeden. Stejně jako tremendismus, i esperpento využívá jakousi karikaturu; tím chceme říct, že některé znaky a prvky popisuje až absurdně deatlně. Podobné tendence a znaky se vyskytují i v díle Pío Baroja, jehož technika psaní je tzv. macabrum. Jedná se o přehnaný realismus, silně pesimistický. Valle-Inclán ani Pío Baroja se nesnažili čtenáře a diváky šokovat, jejich cílem bylo pomocí literární tvorby upozornit na problémy tehdejší španělské společnosti.

Ale vraťme se zpátky v tremendismu v románové tvorbě. Někteří literární vědci neuznávají tremendismus jako samostatný literární směr, považují ho pouze za jakýsi poddruh nebo typ realismu. Toto tvrdí například Ignacio Soldevila, který typická tremendistická díla řadí do kategorie existenciálního realismu, a zastává názor, že sociální a existenciální realismus vychází ze stejného pramene.¹¹ Někteří

21-28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/336393>

9 ORTEGA, José. Antecedentes y Naturaleza del Tremendismo en Cela. *Hispania*. 1965, Vol. 48, No. 1, s. 21-28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/336393>

10 ALCHAZIDU, Athéna. Las raíces del tremendismo español. In: *Études romanes de Brno: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 25-31. řada L, svazek 35. ISBN 80-210-3723-7/ISSN 0231-7532. Dostupné z: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/113233> s. 30

11 SOLDEVILA DURANTE, Ignacio. *Historia de la novela española (1936-2000): Volumen I*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya S. A.), 2001. ISBN 84-376-1911-4. s. 107.

autoři dokonce pracují s termínem ruralismus, ten však ve výsledku nefiguruje v žádném literárním slovníku a jeho použití pro kategorizaci Celova díla je na první pohled nevhodné; přestože se řada děl odehrává na galicijském venkově, děj románů *La colmena* (Úl) i *San Camilo* 1936 se odehrává v samotném hlavním městě, Madridu. Tento termín bychom tedy mohli aplikovat pouze na některá Celova díla a nikoli na jeho literární styl jako takový.

V dějinách literatury byl tremendismus považován za literární hnutí, styl, proud či literární tendenci¹², názory autorů a vědců se různí a k jednotnému pohledu na věc možná nikdy nedojdeme.

Na rozdíl od složitého začlenění tremendismu do přehledu literárních směrů a stylů je jeho filozofie poměrně jednoduchá a jednoznačná: tato filozofie se vyznačuje ryze pesimistickým pohledem na svět a lidskou existenci, fatálním osudem protagonistů, kteří se dopouštějí zločinů, a jejich způsob života jako takový je zavrženíhodný. Některé postavy se snaží ze svého osudu vymanit, jiné ho plně akceptují, u některých děl se autor touto problematikou příliš nezabývá. Například Pascual Duarte svých neobyčejně brutálních činů, které páchal od dětství, lituje, a pravděpodobně by rád ledasco změnil. Sám sebe označuje za nevinného a tvrdí o sobě, že není špatný člověk, hned v první větě románu. Naproti tomu vypravěč románu *San Camilo* 1936 svou životní situaci nehodnotí jako negativní. Boj o vymanění se z osudu je však marný, protože osud postav tremendistického díla je pevně daný a neměnný.

Dalším typickým znakem tremendismu je jazyk, autor používá jazyk vlastní postavám venkovského prostředí a prostředí nižších sociálních vrstev. Je to jazyk syrový, jednoduchý, používá běžné výrazy a volnou syntax. Poměrně časté jsou popisné pasáže, ve kterých se autor soustředí na detaily, velmi podrobně popisuje jevy ošklivé, odpudivé až nechutné. Jazyk se v tomto období stává velmi

12 ALCHAZIDU. El tremendismo: su resonancia en la obra de Camilo José Cela y en la novelística española de la inmediata posguerra dentro del contexto de los años cuarenta y cincuenta. Msarykova univerzita v Brně, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/24829/ff_r/. Disertační. Msarykova univerzita. Vedoucí práce prof. PhDr. Petr Kysloušek, CSc. s.48

expresivním a může se zdát tvrdý či dokonce hrubý. Časté jsou hovorové a lokální výrazy, slang, vulgarismy atd.

Podobě jazyka samozřejmě odpovídá i charakter a druh postav, často se objevují venkované ze zapadlých krajů, různé sorty zločinců, v městském prostředí pak narazíme na prostitutky. Nezřídka se objevují také alkoholici, žebráci, zloději, morfinisté, zkrátka spodina tehdejší společnosti.

Jak už bylo zmíněno výše, častými motivy jsou jevy kriminální, nemorální, odporné, zvrácené apod., rozebírá se také téma smrti, nemocí, tělesných procesů a sexuality v různých podobách, což bylo v poválečném období ve Španělsku považováno za neslušné a škodící dobrým mravům.¹³ Přestože se tato témata a motivy mohly zdát některým nemorální, válkou zdecimované Španělsko bylo ochotno přijmout tuto negativní vizi světa za vlastní, a není se čemu divit - ve společnosti převládala spíše ponurá nálada, hrůzy války byly stále přítomné na každém kroku, lidé žili v bídě a nejistotě. To vše se tak stalo přímo živnou půdou pro tento typ tvorby, ve které je protagonista hnán svými základními instinkty a ovládají ho převážně pudy nejnižšího charakteru.

Na závěr této kapitoly řekněme, že i přes to, že sám autor termín tremendismus odmítá stejně jako to, že by byl jeho autorem a otcem; že mnoho kritiků a literárních vědců jej nepovažuje za samostatný literární proud a nikdo vlastně zcela jistě neví, zda se jedná o proud, hnutí, literární tendenci nebo druh realismu; i přes toto všechno se označení tremendismus pevně zakořenilo v dějinách literatury a literární teorii a je to více než vhodné označení pro daný typ literárních děl.

13 ALCHAZIDU. *El tremendismo: su resonancia en la obra de Camilo José Cela y en la novelística española de la inmediata posguerra dentro del contexto de los años cuarenta y cincuenta*. Msarykova univerzita v Brně, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/24829/ff_r/. Disertační. Msarykova univerzita. Vedoucí práce prof. PhDr. Petr Kylvoušek, Csc. s. 57

4. Španělsko před válkami a po nich

Děj knihy se odehrává v týdnu kolem osmnáctého července roku 1936, to znamená na samotném začátku španělské občanské války, kdy Madridem již zmítají ozbrojené nepokoje. Za počátek této války bývá označován sedmnáctý červenec onoho roku, kdy vypuklo povstání ve Španělském Maroku, povstání v Madridu vypuklo již o den později.

Knihy byla vydána v roce 1969, to znamená jak po španělské občanské válce, tak po druhé světové válce. Troufáme si tvrdit, že obě tyto války podobu knihy ovlivnily, větší vliv ale měla samozřejmě pro autora bližší občanská válka v jeho vlasti.

V této kapitole se budeme zabývat situací ve Španělsku na počátku občanské války a v době vzniku knihy.

4.1 Španělsko na počátku občanské války

Španělská občanská válka byla jedním z nejkrvavějších konfliktů v dějinách země. Jedná se o válečný konflikt, který Španělsko poznamenal na dlouhou dobu, někteří se s jeho následky vyrovnávají dodnes. Válečný konflikt rozdělil španělskou společnost na dva tábory - levicové republikány a pravicově smýšlející frankisty. Republikáni hájili zájmy demokraticky zvolené vlády druhé republiky, zatímco frankisté bojující později pod vedením generála Francisca Franca byli označováni za povstalce a fašisty. Do války se zapojily i jiné státy: na straně republikánů se angažoval tehdejší Sovětský svaz a Mexiko, frankisty pak podpořilo Německo a Itálie.

Před vypuknutím občanské války byla druhá španělská republika zmítána vlnami anarchismu, demagogií vlády a hrozcí spontánní revolucí v zemi. Proti vládě se postavil Španělský vojenský svaz. A zatímco obě strany strategicky

rozmisťovaly vojenské velitele po poloostrově, v zemi narůstal strach, nervozita, chaos a nejistota.

Nejvyšší vojenští velitelé projednávali možnosti státního převratu již od března roku 1936, v čele spiknutí stáli madridští generálové Varela a Orgaz. Vláda však zarazila první pokus o převrat, který počítal s hlavním městem Madridem, jelikož se o něm včas dozvěděla a oba generálové byli posláni pryč z Madridu, jeden do Cádizu a druhý na Kanárské ostrovy. Novým vůdcem spikleneckého hnutí se stal generál Mola, kterému se podařilo získat důležité strategické materiály pro vedení povstání. Mola se ukázal být schopným velitelem a koordinátorem.

Povstání na počátku války nebyl jen konflikt mezi dvěma ozbrojenými stranami, ale dotklo se poměrně široké skupiny obyvatelstva, nejen běžných občanů, ale i umělců a intelektuálů. Z řad spisovatelů je velmi dobře znám například postoj Miguela de Unamuna, který odsuzoval Lidovou frontu za její anarchistické výstřelky, José Ortega y Gasset se netajil sympatiemi k marxistickému hnutí, José Martínez Ruiz, známý spíše pod pseudonymem Azorín, se velmi záhy po začátku nepokojů v zemi přidal na stranu nacionalistů. Velmi smutně skončil Federico García Lorca, básník, dramatik a prozaik, který byl v srpnu roku 1936 popraven zastřelením příslušníky nacionalistického hnutí.

A co bylo vlastně hlavním bodem sporu? Nacionalistická generace oné doby měla pocit, že se bortí veškeré základy, na nichž stál smysl jejich života - náboženská víra, úcta k minulosti a přesvědčení o nedělitelnosti vlasti; ovšem náboženská víra hrála nepochybně nejdůležitější roli.¹⁴ Ano, náboženství vždy hrálo a hraje ve Španělsku zásadní roli, ale vláda druhé republiky přehlížela náboženské potřeby obyvatel a dokonce pronásledovala církevní představitele, po vypuknutí války brutalita tohoto pronásledování narůstala.

Jak už bylo zmíněno, generál Mola byl opravdu dobrý stratég a velmi rychle pochopil, že nemá smysl začínat odboj v Madridu či Barceloně, proto zvolil postup

14 UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. 3., dopl. vyd. Překlad Simona Binková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 915 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-365. s. 700

jiný, a to od měst vzdálenějších hlavnímu městu, kde byla revoluční nálada podstatně příznivější. Byla to například Sevilla, Zaragoza a další významná města.

Pozdější vůdce Francisco Franco, který propůjčil své jméno nacionalistickým povstalcům, se v prvním roce války držel v ústraní mimo poloostrov a povstání se zatím aktivně neúčastnil, zaslal však vládě obsáhlé memorandum, ve kterém ji žádal, aby zakročila proti nepořádkům a svévolnému šikanování, za jehož oběť se důstojnické kádry považovaly.¹⁵ Na dopis nikdy nedostal odpověď.

Po prvních ozbrojených nepokojích v Maroku pravicoví generálové projednali poslední detaily a definitivně stanovili datum povstání - bylo to právě osmnáctého července 1936.

Následný vývoj událostí roku 1936 značně urychlila smrt Calva Sotela, ministra financí vlády druhé republiky, jehož vražda spáchaná socialisty měla být pomstou za smrt jejich spolubojovníků. To mohlo být skutečnou motivací pro tento čin, ale také nemuselo, jelikož zemi v tu dobu již v podstatě ovládalo všudypřítomné násilí. Mola nad jeho Sotelovým později pronesl památnou větu: „Slavnostně přísaháme Bohu, který nás vidí a slyší, že obětujeme své životy trojímu úkolu: budeme následovat tvůj příklad, pomstíme tvou smrt a zachráníme Španělsko.“¹⁶ José Calvo Sotelo je považován za prvního mučedníka španělské občanské války.

4.2 Španělsko v 60. letech 20. století

Přestože válka oficiálně skončila prvního dubna roku 1939, nedá se ani po tomto datu rozhodně mluvit o období klidu a míru. Nesmíme zapomenout na to, že

15 UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. 3., dopl. vyd. Překlad Simona Binková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 915 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-365. s.701

16 UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. 3., dopl. vyd. Překlad Simona Binková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 915 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-365. s.701

válku vyhráli povstalci, a i když většina obyvatel cítila potřebu revoluce, s novou pravicovou politikou příliš nesympatizovali. *Generalísimo* Francisco Franco Bahamonde vládl tvrdou rukou a plným právem je označován za diktátora, který se Španělskem zacházel jako s válečnou kořistí. Franco byl skutečně krutý vládce a dokázal se mstít svým odpůrců. V prvních poválečných letech nechal popravit kolem 50 000 lidí, ve věznicích a táborech nucených prací pak skončilo přes 300 000 vězňů.¹⁷ Krutý vládce stál v čele státu po dobu šestatřiceti let a měl absolutní moc, byl odpovědný „pouze Bohu a dějinám“, byl hlavou státu, předsedou vlády a jediné existující politické strany v zemi, Národního hnutí, a zároveň nejvyšším velitelem ozbrojených sil.

V šedesátých letech Franco začal hovořit o demokracii; uznal tak jakousi možnost občanů podílet se na veřejném životě, existovaly také odbory, které se sdružovaly do odborových svazů podle profese, např. zemědělci, umělci, hutníci a jiná povolání. Na odborových zasedáních se scházeli zaměstnanci se zaměstnavateli a vytvářela se tak iluze jakési rovnosti a demokraticky fungujícího orgánu. Stát měl samozřejmě právo zasahovat, jeho slovo bylo definitivní a obě strany ho musely vždy přijmout. Z dalších demokratických vymožeností existoval například zákon o referendu, avšak existence takového zákona sama osobě nic neznamena, pokud hlava státu referendum skutečně nevypíše. Od roku 1964 pak existovaly tzv. plány hospodářského a společenského rozvoje, které měly zaručit ekonomickou stabilitu a konstantní posilování ekonomiky. Zakládaly se nové podniky, projevovala se snaha o zjednodušení byrokracie, objevovali se stále noví a noví podnikatelé a ekonomika začala skutečně výrazně stoupat. Španělsko se mělo stát konzumním rájem. Vzrostl počet obyvatel, zvýšil se průměrný věk. Bohužel stav věcí nebyl tak ideální, jak by se mohlo na první pohled zdát. Přestože hrubý domácí produkt stále stoupal, bohatla jen určitá vrstva obyvatel a ekonomické rozdíly mezi chudými a bohatými rodinami se neustále zvětšovaly, bohatí bohatli a chudí byli čím dál tím chudší, a tak kromě HDP rostl i počet stávek. Stavů neprosperovalo ani to, že většina žen nesměla pracovat,

¹⁷ CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010, 219 s. Stručná historie států, sv. č. 72. ISBN 978-807-2774-784. s. 155

tedy vdané ženy. Až na výjimky jim to nebylo Francovou vládou umožněno, za hlavní poslání ženy se považovalo pečovat o domácnost, potomky a manžela. Zatímco ženy nuceně posedávaly doma, muži hromadně odcházeli za prací do zahraničí. Jenom v letech 1959-1962 odešlo půl milionu Španělů, třetina z nich odešla do Francie a čtvrtina do tehdejšího Západního Německa.¹⁸ Další důležitou změnou byl přesun značného počtu obyvatel z venkova do měst, průmyslová výroba tedy stoupala na úkor té zemědělské, např. populace hlavního města vzrostla během několika málo let o 40%. Příliv vesnického obyvatelstva do měst znamenal především komplikace, rozšiřovaly se chudinské periferní čtvrti, s čímž souvisel nárůst různých druhů kriminality.

Na konci padesátých let začali Španělsko hromadněji navštěvovat cizinci, podle dobových statistik navštívilo v roce 1960 sluncem zalité španělské pláže více než 6 milionů turistů z různých koutů Evropy. Budování hotelů a rekreačních středisek sice obohatilo rozpočet a také vzniklo mnoho nových pracovních míst, což všichni nadšeně uvítali, avšak turistický boom měl značně negativní vliv na ekologii a můžeme mluvit téměř o ekologické katastrofě, protože řada přírodních krás na východním a jižním pobřeží země byla nenávratně zničena.

Přestože na počátku dekády vše naznačovalo tomu, že ekonomický růst je poměrně stabilní, nebylo tomu tak. V druhé polovině šedesátých let se rychle střídala období hojnosti s obdobími úpadku. Období úpadku bohužel začala brzy převažovat.

Období druhé republiky bylo pro umění a vzdělanost velmi příznivé, to samé bohužel nemůžeme říci o období frankismu. Ani intelektuálům se nepodařilo oprostit se od stále se prohlubující krize. Nicméně zákon o tisku z roku 1966 znamenal rozšíření svobody projevu oproti dřívější době, některá témata zůstala tabuizovaná i nadále. Po rozpadu falangistického Syndikátu univerzitních studentů se univerzitnímu školství začalo blýskat na lepší časy; ovlivnil ho technický pokrok a řadě univerzit se dostalo ekonomické podpory. Začaly vznikat tzv. svobodné

¹⁸ CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010, 219 s. Stručná historie států, sv. č. 72. ISBN 978-807-2774-784. s. 160

univerzity. Navzdory prvotnímu nadšení nebyly tyto změny ryze pozitivní, masově narůstal počet studentů a na akademickou půdu se dostala řada nekvalitních pedagogů.

4.3 Španělská literatura v šedesátých letech XX. století

V polovině dvacátého století převládal ve španělské literatuře pesimistický tón, a to hlavně díky občanské válce. V první generaci poválečných autorů se největšímu věhlasu těšil právě Camilo José Cela a dále pak autoři jako je Miguel Delibes nebo Carmen Laforet. Tato literární skupina byla označována jako Generace 36 nebo Primera generación de posguerra (První poválečná generace). Mezi mladší autory této doby patří např. Castillo-Puche, Elena Quiroga a Núñez Alonso, kteří v některém z děl asimilovali nové literární tendence natolik, abychom je mohli považovat za příslušníky první poválečné generace.¹⁹ Autoři jako Cela začali z různých důvodů tvořit až v pozdějším věku, naskočili tak do již rozjetého vlaku soudobé literární tvorby.

Převládajícím prozaickým žánrem byl román, přesněji řečeno sociální román. Jedná se o tzv. nový román neboli meta-román. Sociální román se zabývá především složitou situací dělníků v městském prostředí a rolníků na venkově. Hlavním cílem autora je popsat tuto situaci objektivně, zároveň se však snaží explicitně vyjádřit jistou ideologickou zprávu obsaženou v díle, a tak se snaží měnit svět pomocí literatury. Román *La Colmena* (Úl) zahájil tradici sociálního románu ve španělské próze, zároveň bývá označována za poslední hřebíček do rakve dekády tremendismu.²⁰ Dále uvidíme, že Cela s románem *La Colmena* tremendismus

19 SOLDEVILA DURANTE, Ignacio. *Historia de la novela española (1936-2000): Volumen I*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya S. A.), 2001. ISBN 84-376-1911-4. s. 497

20 SOLDEVILA DURANTE, Ignacio. *Historia de la novela española (1936-2000): Volumen I*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya S. A.), 2001. ISBN 84-376-1911-4. s. 498

rozhodně neopustil.

Druhá polovina šedesátých let se nesla v duchu experimentální tvorby, zájem o sociální román pomalu upadal a jeho literární hodnota byla zpochybňována. Publikací románu *Tiempo de silencio* (Doba ticha) autora Luise Martína Santose se literární tvorba posunula od realistické prózy k experimentální, jedni opravdu považují tento román za počátek nových tendencí poloviny šedesátých let, jiní za závěrečnou tečku za sociálním románem.²¹

Na vzestup románu mělo samozřejmě velký vliv otevření španělských hranic okolnímu světu, kromě jiného začal španělskou literaturu ovlivňovat latinskoamerický magický realismus a *Odysseus* Jamese Joyce. Do popředí se dostal strukturální román, jehož protagonisté se pokoušeli nalézt sami sebe, zaobírali se současnou a minulou podobou společnosti, ze které byli často velmi rozčarováni, zažívali pocity zklamání a ztráty iluzí. Děj v těchto románech pomalu ztrácí na důležitosti a ubývají dialogy. Naopak přibývají monology a především vnitřní monology nebo volný nepřímý styl. Změnil se také jazyk, do prózy více pronikaly básnické prostředky, autoři začali experimentovat s typografií a syntaxí.

Kromě již zmiňované Generace 36 se v této době vytvořila skupina autorů, tzv. *Generación del medio siglo* (Generace poloviny století), jedním z hlavních představitelů je Juan Goytisolo s románem *Señas de identidad* (Znaky identity), dále pak Juan Benet, oba výrazně ovlivnění Proustem, Joycem a Kafkou, Juan Marsé a jeho *Últimas tardes con Teresa* (Poslední odpoledne s Terezou) a další.

21 SOLDEVILA DURANTE, Ignacio. *Historia de la novela española (1936-2000): Volumen I*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya S. A.), 2001. ISBN 84-376-1911-4. s. 498

5. Vísperas, festividad y octava de san Camilo del año 1936

Jak jsme již uvedli v úvodní kapitole, román San Camilo 1936 považujeme za jedno z nejoriginálnějších děl moderní literatury. Jedná se o autorovu čtrnáctou prozaickou publikaci. Dílo vyšlo v roce 1969 po jedenácti letech, během kterých autor nepublikoval žádný román a psal pouze povídky a cestopisy. Bohužel se tato kniha nezařadila mezi Celovy nejznámější počiny, přestože je to jedinečné dílo a druhé takové bychom ve španělské literatuře jen těžko hledali. Kniha nebyla nikdy přeložena do češtiny, ze Celovy tvorby mají čeští čtenáři možnost seznámit se s romány La familia de Pascual Duarte (Rodina Pascuala Duarte) , La colmena (Úl) a El molino de viento (Větrný mlýn).

Kniha je opravdu netradiční, a to jak formou, tak obsahem; obojí rozebereme následně. Mezi literárními kritiky způsobila značný rozruch, většina z nich ji však odmítla, důvodů bylo hned několik - přemíra násilí a sexuality a politická témata, která autor rozebírá. Již samotné věnování je pro dobu nepřijatelné a Cela se jím neuváženě dotknul dosud nezahojené rány.²²

Podívejme se nyní na ono věnování:

*A los mozos del reemplazo del 37, todos perdedores
de algo: de la vida, de la libertad, de la
ilusión, de la esperanza, de la decencia.
Y no a los aventureros foráneos, fascistas y marxistas,
que se hartaron de matar españoles como
conejos y a quienes nadie había dado vela en nuestro
propio entierro.*²³

22 ALCHAZIDU. *El tremendismo: su resonancia en la obra de Camilo José Cela y en la novelística española de la inmediata posguerra dentro del contexto de los años cuarenta y cincuenta*. Msarykova univerzita v Brně, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/24829/ff_r/. Disertační. Msarykova univerzita. Vedoucí práce prof. PhDr. Petr Kyloušek, CSc. s.86

23 CELA, Camilo José. *Vísperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s.9

(Chlapcům povoláním v roce 37, všem, kteří něco
ztratili: život, svobodu, iluze, naději, počestnost.
A ne cizáckým dobrodruhům, fašistům a marxistům,
kteří dosytosti zabíjeli Španěly jako králíky
a kterým nikdo nezapálil svíčku na našem vlastním
pohřbu.)

Je pochopitelné, že takovéto věnování nemohlo za vlády Franca projít bez povšimnutí. Vždyť autor doslova říká, že nechce knihu věnovat vítězům války, tedy momentálně vládoucí straně.

5.1 Rozbor díla

5.1.1 Titul

V plném rozsahu titul knihy zní: *Vísperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936*, v překladu je to tedy Předvečer, oslavy a oktáv svátku svatého Kamila v roce 1936.

Titul dílo vymezuje časově. Umisťuje ho do roku 1936, konkrétněji pak do měsíce července, do týdnu kolem oslav svátku svatého Kamila, tento svátek připadá na čtrnáctého července, ovšem datum osmnáctého července, které v knize figuruje, je pro Madrid významné jako začátek občanské války.

V tento den si Španělé připomínají památku kněze jménem Camilo de Lelis. Camilo byl původem z Itálie, žil v letech 1550 až 1614. Už jeho narození byl malý zázrak, jelikož matka byla šedesátnice. O Camilovi se tvrdí, že ve své době vynikal nebývalou výškou, byl prý také velmi krásný a temperamentní.

V mládí bojoval v benátské armádě proti Turkům , ale vojenskou kariéru záhy přerušil kvůli zranění nohy, které ho pak trápilo celý zbytek života. I přes bolesti se do armády po nějakém čase vrátil. Camilovou velkou slabostí bylo sázení. Jednoho dne vsadil do hry všechny své úspory, zbraně, zkrátka veškerý majetek. Sázku prohrál a o vše tak přišel. Vzpomněl si tedy na svůj dřívější slib a začal pracovat na stavbě kapucínského kláštera, krátce na to, v pětadvaceti letech, se obrátil na víru a vstoupil do řádu kapucínů.

Jelikož nemocnice v té době nevyžadovaly žádné speciální vzdělání, Camilo zasvětil svůj život právě pomoci nemocným. Mimo jiné založil i organizaci, která měla sdružovat lidi, kteří chtěli pečovat o nemocné. Po vysvěcení na kněze založil novou kongregaci pod názvem Siervos de los Enfermos (Služebníci nemocných). Členové kongregace navštěvovali různé nemocnice, kde pomáhali pacientům, případně je připravovali na odchod na onen svět. Své působení později rozšířili na věznice a navštěvovali i smrtelně nemocné v jejich domovech, aby jim a jejich rodinám usnadnili odchod, a dokonce odcházeli jako zdravotníci s vojenskými jednotkami do válek. V Římě pak pomáhali při morové epidemii.

Camilo během života založil osm nemocnic a patnáct farností. V roce 1746 byl prohlášen za svatého a stal se patronem nemocných. Kongregace Siervos de los Enfermos existuje dodnes.²⁴

5.1.2 Struktura, prostor a čas

Stejně jako se název skládá ze tří hlavních částí, je i kniha rozdělená na tři nestejně dlouhé celky; druhý je nejkratší, první a třetí jsou podobného rozsahu. Dílo uzavírá epilog. Každý z celků je uvozen veršem či citací slavných autorů.

²⁴ Cf. San Camilo de Lellis (Lellis). *Siervos de los Corazones Traspasados de Jesús y María* [online]. 25.3. 1997. 25.3. 1997, 2014 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: http://www.corazones.org/santos/camilo_lelis.htm

První část, *Vísperas de San Camilo* (Předvečer svátku svatého Kamila), je rozdělena do čtyř kapitol, které nemají názvy, jsou označeny pouze římskými číslicemi, a je uvedena citátem z románu Benita Péreze Galdóse, *Fortunata y Jacinta*:

*...la inseguridad, única cosa que es constante entre
nosotros.*²⁵

(... nejistota, jediná věc mezi námi, která je neměnná.)

Druhá část, *El día de San Camilo* (Svátek svatého Kamila), není dělena na kapitoly, jedná o souvislý text, ve kterém místy autor nepoužívá ani interpunkci a text není rozdělen do odstavců. Tato část je uvozena verši španělského renesančního básníka Cristóbal de Castilleja, jedná se o úvodní verše básně *En una partida de la Corte para Madrid* (Odjezd družiny do Madridu):

*A las tierras de Madrid
hemos de ir;
todos hemos de morir.*²⁶

(Na půdu Madridu
musíme jít;
všichni musíme zemřít.)

Třetí část, *La octava de San Camilo* (Oktáv svátku svatého Kamila) je rozdělena stejně jako část první do čtyř kapitol, které jsou označeny římskými

25 CELA, Camilo José. *Vísperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s. 12

26 CELA, Camilo José. *Vísperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s. 138

číslicemi. Poslední část je uvedena verši z básně Poema de Fernán Gonzáles (Báseň o Fernánu Gonzálesovi), jedná se o epickou báseň neznámého autora, která vypráví příběhy Fernána Gonzálese. Báseň pochází ze třináctého století a je jedním z mistrovských děl stylu zvaného mester de clerecía (umění kněžstva), neboli poezie psané kněžími. Předpokládá se, že její autor byl mnich z kláštera San Pedro de Arlanza.²⁷

*Señor, ¿por qué nos tienes a todos fuerte saña?
¡Por los nuestros pecados non destruyas a España!*²⁸

(Pane, proč k nám všem chováš takovou zášť?
Neznič Španělsko kvůli našim hříchům!)

Kniha je zakončená epilogem, který napsal autor během oktávu svátku svatého Kamila roku 1969 v hlavním městě Mallorky, Palma de Mallorca, kde od roku 1954 žil. Vypravěčem epilogu je převážně strýc Jerónimo. I epilog je uveden citátem. Jedná o citát peruánského básníka, prozaika, dramatika a novináře, Césara Valleja. Citát pochází z básnické sbírky z roku 1937 - España, aparta de mí esta cáliz (Španělsko, odejmi ode mě tento kalich).

*¡Cuidate, España, de tu propia España!*²⁹

(Španělsko, dej si pozor na sebe samé!)

27 ALBORG, Juan Luis. El poema de Fernán Gonzáles. *Biblioteca Gonzalo de Berceo: Obras completas* [online]. 2007. vyd. La Rioja, 2007 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.bibliotecagonzalodeberceo.com/berceo/alborg/fernangonzalez.htm>

28 CELA, Camilo José. *Visperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s. 200

29 CELA, Camilo José. *Visperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s. 324

Co se týká prostoru a času v díle, téměř celý děj se odehrává v Madridu, jen část se odehrává ve vlaku jedoucím z Madridu, když se Don Máximo rozhodne opustit hlavní město v obavách z blížícího se povstání.

Jak jsme vysvětlili v předcházející kapitole, čas je definovaný titulem, jedná se tedy přibližně o týden kolem osmnáctého července. Přestože k některým epizodám a pasážím se vypravěč několikrát vrací, čas je chronologický.

5.1.3 Děj a vypravěč

V případě díla San Camilo 1936 se vlastně nedá mluvit o ději, kniha je psaná formou vnitřního monologu hlavní postavy, tato hlavní postava je tedy zároveň i vypravěčem. Druhý vypravěč se v některých částech knihy obrací ve druhé osobě jednotného čísla k jakési anonymní postavě, kterou by mohl být zmíněný první vypravěč. Tyto pasáže na čtenáře působí, jakoby vypravěč mluvil ve druhé osobě sám k sobě, když se prohlíží v zrcadle. A nakonec v epilogu se objeví třetí vypravěč, kterým je strýc Jerónimo.

Technika vyprávění je podobná jako u románu La colmena (Úl), jedná se o tzv. techniku koláže, kdy autor skládá jednotlivé kousky příběhů, vzpomínek, postřehů a myšlenek, a tak vytváří ucelený obraz Madridu na úplném počátku občanské války.

5.1.4 Jazyk

Jazyk je po stránce slovní zásoby poměrně jednoduchý, odpovídající popisované době, situacím i postavám. Autor nešetří detailními popisy, hovorovými

výrazy, které často vyúsťují ve vulgarismy.

Vzhledem k tomu, že se jedná o druh monologu, není ve vyprávění nijak uvedena ani označena přímá řeč, ve druhé části knihy autor dokonce nepoužívá ani interpunkci a dělení textu do odstavců, což sice přidává vyprávění na dynamičnost, ale zároveň to čtenáři poměrně výrazně znesnadňuje sledování příběhu, orientaci v dialozích apod. V pasážích, kde autor interpunkci používá, je i tak občas obtížné orientovat se v ději, souvětí jsou totiž velmi dlouhá a květnatá, autor často používá opravdu nečekaně rozsáhlé větné celky.

5.1.5 Postavy

V knize se objevuje skutečně velké množství postav a nebudeme uvádět jména ani charakteristiky všech, pro účel práce to není podstatné. Nalezneme zde postavy reálné, historické, autor zmiňuje značné množství generálů, vojevůdců ale i třeba umělců, a postavy smyšlené, najdeme zde i postavy mnoha typů převážně ze střední a nižší společenské vrstvy madridského obyvatelstva. Převažují spíše chudí lidé, lidé pochybných mravů, jako jsou prostitutky a muži hojně využívající jejich služeb, kuplíři, žebráci, mrzáci, zlodějíčci apod. Jedná-li se o postavu, řekněme, slušnou, je před jejím jménem označení don či doña, u služtiček, prostitutek a jiných dívek pokleslých mravů je před vlastním jménem vždy určitý člen. Dívek je v knize velké množství a nepřipadá nám podstatné uvádět jejich jména, za zmínku stojí snad jen Toisha, milenka hlavní postavy, ke které má evidentně zvláštní vztah a její jméno nikdy nepoužívá se členem.

6. Tělesnost a sexualita v díle San Camilo 1936

Tělesnost a sexualita jsou vedle občanské války nejvýraznějšími motivy v tomto díle a právě díky nim se knize po jejím vydání dostalo velmi odmítavého přijetí ze strany literárních kritiků a není se čemu divit. Jedná se o motivy dlouhou dobu tabuizované v mnoha zemích světa, pobuřující, ve španělské dobové literatuře poměrně nevšední, přesto v jisté podobě přítomné v běžném životě snad každého člověka, z historie však víme, že jsou zkrátka věci, o kterých se veřejně nemluví, i když jsou nedílnou součástí našich životů. Kniha San Camilo 1936 si na své kladné přijetí a pochopení ze strany kritiků, literárních vědců a čtenářů musela zkrátka nějakou dobu počkat. A přestože ony problematické motivy nejsou v dnešní době v literatuře ničím neobvyklým, ba naopak, toto literární dílo nikdy nedosáhlo takové popularity jako jiná Celova tvorba a zůstává stále mírně ve stínu jeho nejslavnějších románů. .

Jedním z důvodů pro započetí občanské války byl právě laxní přístup druhorepublikové vlády k otázce náboženství, které bylo pro frankisty velmi důležité. Není tedy nic zvláštního na tom, že Francisco Franco a jeho přívrženci nemohli takovýto typ skandální literatury přijmout. Téma smrti by samozřejmě nebylo tak problematické, ale otevřeně psát o prostituci a sexuálních avantýrách, a to i homosexuálních, bylo přinejmenším odvážné a pro poválečné Španělsko téměř nepřijatelné. Zatímco Spojené státy byly v roce 1969 již zaplaveny davy tzv. květinových dětí a tato populární kulturní vlna se pomalu šířila mimo americký kontinent do různých koutů světa, Španělsko bylo sice otevřené cizincům, ale většina jeho vlastních obyvatel se do světa nevydávala, Španělé zůstávali v zemi, kde falangisté obnovovali roli katolické víry v životě každého z nich.

Pokud někdo zastává názor, že násilí a brutalita v románu La familia de Pascual Duarte (Rodina Pascuala Duarte) jsou pro beletrii nevhodné, pak kniha San Camilo 1936 takového čtenáře rozhodně pobouří. Ne že by se jednalo o koláž

masakrů, krve a orgií, ale nemoci, umírání, zabíjení a sex patří skutečně mezi stěžejní témata.

6.1 Tělesnost

Jedním z motivů, které Camilo José Cela v tomto díle nezdědka využívá, je popis lidského těla, jeho funkcí, procesů, dokonalostí a nedokonalostí. Nejedná zdaleka jen o popis zevnějšku postav, autor věnuje pozornost také jejich obtížím, nemocem, zrození a smrti.

Jak jsme uvedli v kapitole o tremendismu, jsou tyto popisy více než naturalistické, není nouze o detaily, které mohou mnohým čtenářům připadat až nechutné. Můžeme se jen dohadovat, co bylo autorovým záměrem, zda-li chtěl veřejnost šokovat, či chtěl zkrátka popsat život bez příkras, takový jaký skutečně je. Troufáme si tvrdit, že autor Celovy velikosti necítil potřebu prvoplánově šokovat, dle našeho názoru to v té době již známý autor zkrátka neměl zapotřebí.

6.1.1 Zevnějšek

Na popis zevnějšku narazíme v tomto díle na mnoha místech, jedná se často o popis žen a děvčat jak krásných tak i škaredých, většinu postav autor charakterizuje jen několika málo výraznými znaky. Neméně často se pak autor vrací k popisu samotného protagonisty, který se prohlíží v zrcadle. V těchto pasážích se vyskytuje onen zmiňovaný druhý vypravěč, který vypráví ve druhé osobě singuláru, což vzbuzuje dojem, jakoby protagonista mluvil se svým odrazem v zrcadle, či dokonce jakoby odraz v zrcadle hovořil k hlavní postavě.

Motiv zrcadla je v literatuře velmi běžný a řada literárních vědců se tímto

fenomémem zabývá, ze španělsky psané literatury zmiňme např. motiv zrcadla u Jorgeho Luise Borgese, u nějž se jedná o častý symbol, najdeme u něj tituly *El espejo y la máscara* (Zrcadlo a maska), *El espejo de tinta* (Inkoustové zrcadlo), také v díle Carlose Fuentesu aj. Bohužel se žádný z autorů nezabývá tímto motivem právě v díle Camila Josého Cely.

Nicméně na základně znalostí charakteristik tremendismu můžeme říci, že zrcadlo je více než vhodný motiv, protože zobrazuje věci takové, jaké jsou, ať už krásné, ošklivé, pokřivené. Zrcadlo nehodnotí, nekritizuje, pokud ovšem není pokřivené; pak má schopnost deformovat realitu. Esperpento, divadelní žánr svou podstatou velmi blízký tremendismu, je definováno právě pomocí deformovaného zrcadla, jedná se tedy o realitu zobrazenou deformovaným zrcadlem.

6.1.2 Nemoci a zranění

Dalším z motivů jsou různé druhy onemocnění a zranění, některá z nich jsou poměrně groteskní, nebo lépe řečeno tragikomická, např. když žárlivý muž opaří své ženě zadnici horkou čokoládou. Z postav trpících nějakým onemocněním vynikají v díle nejvíce dvě dívky, které trpí tuberkulózou. Autor poměrně zřídka používá jejich vlastní jména, dívky jsou častěji označovány jak *las tísicas*, což můžeme velmi přesně přeložit jako tuberačky. Jedná se o dvě promiskuitní sestry, které se jmenují Juani a Lupita, ale v díle skutečně nalezneme spíše označení *las tísicas*; onemocnění tuberkulózou je jejich nejvýraznější vlastnost, která je definuje a odlišuje od velkého množství ostatních postav.

Různými neduhy trpí řada dalších postav, doña Matilde, která nakonec zemře (viz následující kapitola), Victoriano, u kterého nám autor barvitě vylíčil zažívací obtíže atd.

Stejně jako smrt jsou nemoci a zranění přirozenou součástí života, Cela se

jimi zabývá poměrně podrobně, aby dokreslil již tak často velmi ubohý život svých literárních postav.

6.1.3 Smrt

Zachycení smrti patří k tremendismu stejně neoddělitelně jako k samotnému životu, smrt je samozřejmá součást života, a tak k ní přistupuje i autor, popisuje ji jako jakýkoli jiný motiv. Jedná se o téma, kterým se Camilo José Cela zabývá od počátku své literární tvorby, a to jak prozaické, tak poetické i divadelní. V dílech se objevuje absurdní, groteskní, tragická smrt, nikdy se nejedená o heroický skon. Často máme pocit, že Celovy postavy se smrti neobávají, žijí prázdné, ubohé životy a rozdíl mezi životem a smrtí pak není tak signifikantní, doslova totiž nemají co ztratit. V jedné pasáži se autor zamýšlí nad smrtí ministra a generála Josého Calva Sotela a náladou, která vládne na hřbitovech.

*...en el cementerio se pronuncian frases muy solemnes
y peligrosas, hoy es día de entierros solemnes y
peligrosos, los muertos son siempre solemnes (los
vivos disfrazan su miedo de solemnidad), los mártires
son siempre peligrosos (los vivos disfrasan su miedo
desafiando al peligro), el pez muere por la boca y
el hombre es atenazado y zarandeado por sus
propias palabras...*³⁰

³⁰ CELA, Camilo José. *Visperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s.125-126

(... na hřbitovech se pronášejí velmi vznešené a nebezpečné věty, dnes je den vznešených a nebezpečných pohřbů, mrtví jsou vždy vznešení (živí maskují svůj strach za vznešenost), mučedníci jsou vždy nebezpeční (živý maskují svůj strach a vzdorují nebezpečí), ryba smrdí od hlavy a člověka ochromují a cloumají jím jeho vlastní slova...)

V tomto úryvku Cela reflektuje fakt, že José Calvo Sotelo byl skutečně označován za prvního mučedníka španělské občanské války. Jeho smrt byla jakýmsi milníkem tohoto konfliktu, jako mučedník byl tedy opravdu nebezpečný, jelikož jeho spolubojovníci chtěli jeho smrt krutě pomstít.

V knize se setkáme s několika různými příčinami úmrtí, narazíme na přirozenou smrt, smrt při autonehodě, vraždu a několik různých způsobů sebevraždy, které jsou podstatně méně poetické než u španělských romantických autorů. Jedná se o více či méně důstojnou sebevraždu důstojníka, který zkrátka neunesl tlak začínající války, ve které spojencem i nepřítelem je jeho vlast, o bizarní sebevraždu nešťastného homosexuála žijícího na staré ošklivé půdě, po jehož smrti si všichni myslí, že na oné půdě uhynula jedna z mnoha koček a začala zapáchat, či několik sebevražd obyčejných lidí, kteří si prohnali kulku hlavou a autor se o jejich tristním činu zmiňuje v textu jen velmi letmo.

V průběhu staletí byla smrt jedním z velkých tabu, ovšem toto se změnilo na konci 20. století, lidé se samozřejmě stále smrti obávají, ovšem mění se přístup k ní. Znamý český psycholog, Cyril Höschl³¹, tvrdí že, v souvislosti s civilizačními proměnami, stylu našeho života je důležité detabuizovat smrt a hovořit civilně a bez emocí o problematice umírání.³² A stejně jako se mění přístup ke smrti v životě,

31 Cyril Höschl, ředitel psychiatrického centra Praha a Centra Neuropsychiatrických studií v Praze, profesor psychiatrie na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze, držitel řady odborných ocenění.

32 HÖSCHL, Cyril. Tabuizované téma smrti. *Cyril Höschl* [online]. 1992, 23.7. 2014 [cit. 2014-07-24].

mění se tento přístup i v literatuře. Smrt, tedy konec lidského či zvířecího života, můžeme chápat jako jev čistě biologický, nebo jako jev sociologický, tj. jakým způsobem přijímají smrt přeživší a pozůstalí. Cela zachycuje oba tyto pohledy, ovšem podle našeho názoru převažuje pohled na smrt jako jev čistě biologický, v textu není velký rozdíl mezi popisem smrti člověka a popisu umírajícího hmyzu, který se topí v šálku kávy či sklenici jiného nápoje a z posledních sil se snaží zachránit, autor dokonce věnuje hmyzímu skonu větší pozornost a líčí ho velmi podrobně.

*...en la copa de coñac se ahoga un mosquito vicioso,
hace calor y el mosquito tiene medio cuerpo
cogido por parálisis, pateo con mucha dificultad,
uno uno uno, uno uno uno, pausa...*³³

(...ve sklenici koňaku se topí zraněný komár, je horko
a komár dělá těžce tempa, jedna jedna jedna, jedna
jedna jedna, pauza...)

Zatímco smrt jednoho obyčejného komára si zasluhuje hned několik řádků, na kterých autor popisuje jeho boj o holý život, smrt doni Matilde, přestože se k ní autor vrací několikrát, si vysloužila podivný popis, ze kterého čtenáře zaujme především to, že v hodinu smrti měla studenou zadnici, stejně jako tomu bylo již několik let, kdy byla upoutaná na lůžko.

*...doña Matilde tiene la frente aún más fría que el culo,
doña Matilde ya no podrá volver a oír el disco con el santo
sacrificio de la misa que le regaló su directos espiritual,*

Dostupné z: http://www.hoschl.cz/files/421_cz_Tabuizovane%20tema%20smrti.pdf

33 CELA, Camilo José. *Visperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s.

*don León no se entera de que la doña Matilde ha muerto
hasta las ocho...*

(...doña Matilde má čelo ještě studenější než zadnici,
doña Matilde už si nebude moci znovu poslechnout desku
ze mše se svatým obětováním, kterou jí daroval její duchovní
vůdce, don León se nedozví, že doña Matilde zemřela až
do 8 hodin...)

Neznáme sice přesný věk doñi Matilde, avšak z kontextu vyplývá, že se jedná o postarší ženu. S postupem času se prodlužuje průměrný lidský život; před několika staletími lidé chovali starší v úctě, jelikož se málokdo dožil vyššího věku. To se však postupně mění a Cyril Höschl mluví o tzv. inflaci stáří³⁴ a jeho znevážení. Znamená to, že vysoký věk je čím dál tím běžnější a lidé postupně ztrácejí úctu ke stáří. Jedná se však u Cely o tuto inflaci stáří? Samozřejmě by to tak mohlo být, ale ne nutně. Tremedismus nepojímá smrt jako cosi romantického, cestu k Bohu apod., tremendistický autor vidí smrt jako konec života a počátek rozkladu. To, co ho zajímá, není ani tak příčina smrti, jako její, řekněme, fyzikální vlastnosti. Zajímá ho, jak mrtvé tělo vypadá, jakými nemocemi zemřelý trpěl, jaká utrpěl zranění, kudy vyšla kulka v případě smrti zastřelením, zajímá ho krev, rozdrčená těla ve vracích aut, mouchy obletující mrtvá těla v márnici, to vše a ještě mnohem více. Tyto pasáže však z románu nečiní laciný krvák či příběh jako z horroru, čtenáře to v první řadě pravděpodobně šokuje, nakonec však pochopí autorův záměr, a to je vylíčit věci bez příkras, popsat je takové, jaké skutečně jsou. Smrt není krásná, není poetická, sebevražda není romantická, smrt je chladná, smutná, ničující a hlavně definitivní.

Zastavme se nyní na chvíli u sebevraždy: jak již bylo řečeno, několik postav v knize spáchá sebevraždu. Nejen ze španělské literatury známe sebevraždu jako

34 HÖSCHL, Cyril. Tabuizované téma smrti. *Cyril Höschl* [online]. 1992, 23.7. 2014 [cit. 2014-07-24]. Dostupné z: http://www.hoschl.cz/files/421_cz_Tabuizovane%20tema%20smrti.pdf s.4

zoufalý akt romantického hrdiny, který trpí tzv. *mal du siècle*³⁵, na sebevraždě v podání tremendismu naopak není nic romantického, obvykle se jedná o chladný čin, rychlý, přesto detailně popsáný. Sebevražda je v knize několik, ale my se podíváme pouze na dvě velmi protikladné- sebevraždu důstojníka a nešťastného homosexuálního mladíka.

*... las órdenes se dan para ser obedecidas,
no para ser interpretadas ni mucho menos
comentadas...*

*...el teniente coronel Herrea tiene el mal
pensamiento de que quizá hubiera sido
mejor desobedecer, fue sólo un instante...*

*...el teniente coronel don Pedro Herrera
se sienta ante la mesa de su despacho y
escribe una carta a su mujer...*

*...el teniente coronel don Pedro Herrera
se pone en posición de firme, se pega un
tiro en la cabeza y cae muerto al suelo³⁶*

(...rozkazy se dávají, aby byly uposlechnuty,
ne aby byly interpretovány a tím méně
komentovány...

...podplukovník Herrera měl hříšnou myšlenku,
že by možná bylo lepší neuposlechnout, ale byl
to jen okamžik...

...podplukovník don Pedro Herrera se posadil ke

35 Nemoc století, pocit rozervanosti a marnosti, kterým trpěli mladí romantičtí intelektuálové, pocit zoufalství a bezvýchodnost.

36 CELA, Camilo José. *Visperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s. 273-274

stolu v pracovně a napsal dopis svojí ženě...
...podplukovník don Pedro Herrera se postavil
do pozoru, střelil se do hlavy a padnul mrtvý
na podlahu...)

Předešlý úryvek líčí smrt důstojníka, který zpochybňuje rozkazy nadřízených, sice jen na malou chvíli, ale jedná se o fatální pochybnost. Voják, který bojuje za svou vlast a zároveň proti ní, se s tímto nedokáže vyrovnat. Popis jeho sebevraždy je jasný a strohý, stejně jako vojenský život.

Naproti tomu je sebevražda mladého homosexuála jménem Matiítas. Po vypuknutí nepokojů v Madridu přišel ke zbrani doslova jako slepý k houslím. Matiítas rozhodně bojovat nechtěl.

*...Matiítas se queda mirando para si fusil,
¡qué buen consolador! no es grueso
pero sí muy duro, parece consolador de castigo,
¿por qué no to lo metes en el culo?...
...se despierta sobresaltada al oír el disparo,
sonó como si taparan con agua o con ona
almohada, Matiítas está desnudo sobre la
cama y muriéndose, tiene la boca del fusil
metida en el culo, se conoce que accionó con
el pie, la bala le salió por la barriga, echa
sangre por la barriga y por el culo y del sexo
le cuelga triste moco de semen, Matiítas mira
para Aixa, sonríe y deja caer la cabeza
pesadamente como si fuera de plomo,
Matiítas ha muerto...*³⁷

37 CELA, Camilo José. *Visperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3. s. 256-257

(...Matiítas se zadíval na pušku, to je ale vibrátor!
není tlustý, ale zato pěkně tvrdý, vypadá jako
vibrátor trestatel, proč si ji nestrčíš do zadku?...
...probudí se celá vylekaná, když zaslechne výstřel,
zazněl jakoby byl tlumený vodou, nebo polštářem,
Matítas leží nahý na posteli a umírá, hlaveň pušky
má strčenou v zadku, je jasné že stisknul spoušť
nohou, kulka vyletěla břichem, krev se rozstříkla po
břiše a po zadku a z penisu smutně visí slizké semeno,
Matiítas se podívá na Aixu, usměje se a nechá ztěžka
poklesnout hlavu, jakoby byla z olova, Matiítas zemřel...)

Na rozdíl od poměrně důstojné sebevraždy podplukovníka Herrery zemřel Matiítas stejně bídně, jako žil, jeho skon je opravdu reflexí celého jeho života. Mladý homosexuál, který žil na temné půdě a oddával se sexuálním hrátkám v temných koutech. Měl rád, bylo-li s ním zacházeno hrubě. Možná tak trestal sám sebe za homosexualitu. Po jeho smrti si obyvatelé domu ještě nějakou dobu mysleli, že zápach z půdy je uhynulá kočka. Tento způsob smrti ideálně zapadá do popsaného obrazu tremendismu.

Dnešního čtenáře pravděpodobně nic z tohoto nezaskočí, ovšem představíme-li si čtenáře ve Španělsku v šedesátých letech, jistě byl nanejvýš šokován.

6.2 Sexualita

Motiv sexuality v tomto díle výrazně zapříčinil negativní přijetí kritiky, otevřeně mluvit o sexu bylo v té době zkrátka nepřijatelné, navíc v případě knihy San Camilo 1936 se v žádném případě nejedná o občasnou zmínku. Znovu

opakujeme, že se jedná o jeden ze stěžejních motivů. V knize se vyskytuje partnerský sex, sex za úplatu, heterosexuální i homosexuální, poněkud překvapivě není v přístupu autora v jednotlivém typům téměř žádný rozdíl, autor rozhodně žádný z nich nesoudí.

Na tomto místě se na chvilku zamysleme nad problematičností tohoto tématu, vždyť člověk je jeden z mála živočišných druhů, který provozuje sex nejen za účelem rozmnožování. Podle článku *Literatura y sexualidad*³⁸ (Literatura a sexualita) je člověk údajně jediným živočišným druhem, který provozuje sex pro potěšení, a sexualita a intimita nás oddělují od zvířecí říše. To, že člověk upustil od pohlavního styku jako od aktu rozmnožování, souvisí mimo jiné s postupným zvětšováním mozku v průběhu vývoje člověka. Mělo by to tedy znamenat, že sexualita vždy byla pro lidstvo velmi přirozená věc, avšak z hlediska katolické církve tomu tak není, pohlavní styk je hřích a je akceptovatelný pouze za účelem plození potomstva, jinak církev prosazovala sexuální zdrženlivost a celibát. I přes všechny snahy církve zůstala erotika důležitou součástí kultury a zmínky o ní najdeme v literatuře již od dob dávno minulých. Zde stojí za zmínku dílo *La Celestina*, které bylo poprvé vydáno na konci patnáctého století a jednou z jeho hlavních postav je dohazovačka a kuplířka Celestina, vedlejší postavy jsou mimo jiné i prostitutky Elicia a Areusa. Pravděpodobný autor díla, Fernando de Rojas, líčí běžné praktiky kuplířek své doby. Nevěstince existovaly od nepaměti a v sedmnáctém století byli jejich majitelé respektovanými osobami a existovaly zákony, které ošetřovaly, jaké ženy v nich mohly pracovat, dívky musely být starší dvanácti let a jednalo se výhradně o sirotky.

Mimo jiné je lidská sexualita i předmětem výzkumu některých historiků a její vývoj se studuje stejně jako jiné historicko-sociální jevy. Může se zdát, že se jedná o nerespektovaný výzkum, ale znovu opakujeme, že erotika a sexualita tvoří součást lidských dějin a ve společenském vývoji hrají nezanedbatelnou roli, zároveň souvisí s výzkumem porodnosti a úmrtnosti, demografickým výzkumem, výzkumem

38 GUMUCIO DAGRON, Alfonso. *Literatura y sexualidad: El origen del mundo*. *Replicante: Cultura crítica y periodismo digital* [online]. RGRV, S.A. de C.V., 2004, 2014 [cit. 2014-07-25]. Dostupné z: <http://revistareplicante.com/literatura-y-sexualidad/>

problematiky kontroly porodnosti, porodnosti nemanželských dětí atd. Kromě historiků se tomuto tématu věnují také genderová studia, medicína zkoumající pohlavně přenosné choroby, sociologie a další vědecké disciplíny, avšak ve Španělsku se opravdu seriózní vědecké práce na téma sexualita, prostituce a erotika v lidském životě publikují až od devadesátých let.

V beletrii se o sexualitě hovoří více či méně otevřeně již dlouhou dobu, ovšem ožehavá témata, jako je masturbace, nevěra, předmanželský sex, homosexualita, prostituce apod., se výrazněji objevují až s nástupem naturalistické tvorby v devatenáctém století, to souvisí i s rozvojem studia biologie a fyziologie v té době. Camilo José Cela, vrcholný představitel a otec tremendismu přistupuje k problematice velmi svérázně. Z úst vypravěče vše vyznívá velmi přirozeně, nesoudí, nehodnotí. A přestože hranice mezi erotikou a pornografií je leckdy velmi tenká, autorovi se daří zůstat na správné straně této hranice. Erotika v jeho podání nepůsobí lacině či fádně, zároveň však dokáže šokovat. Dle našeho soudu šokuje právě onou samozřejmostí, se kterou je podána, přeci jen i v jednadvacátém století vnímáme erotiku v beletrii jako cosi, co patří za zavřené dveře. Je třeba si uvědomit, že právě literatura má schopnost tyto dveře otevřít a interpretovat ony tabuizované jevy. Pokud chce autor skutečně realisticky zachytit vztah dvou lidí, slova lásky a polibky již nestačí. Literatura přechází od eufemismů ke skutečnému vyobrazení erotiky více či méně umírněnému formou, v tremendismu samozřejmě méně umírněnému.

Je třeba od erotiky a sexuality jako takové oddělit motiv prostituce. Jak již bylo mnohokrát řečeno, jedná se o velmi staré řemeslo. Prostitutky najdeme v každé době i kultuře, a proto se s nimi setkáme velmi často i v literatuře. Ze španělské literatury jsme zmiňovali dílo *La Celestina*, ale připomeňme si i některé světové autory, kteří ve svých dílech zvolili za výrazné postavy právě prostitutky, jedná se třeba o povídku *Kulička* významného francouzského autora Guye de Maupassanta, *Adrianu* v *Římance* Alberta Moravii či *Nanu* od Emila Zoly. Celovy prostitutky však nejsou hlavní postavy, v knize jsou jen jedněmi z mnoha dalších postav. Prostitutky v *Celově* Madridu jsou obyčejné dívky a čtenář se musí leckdy zamyslet, aby je

odlišil od služiček a jiných mladých ženštin v díle, jejich chování je často velmi podobné. Zároveň Celovy nevěstince působí poměrně přátelsky, mají stálou klientelu a muži se vrací za svými dívkami, se kterými zacházejí, s výjimkami, až překvapivě přátelsky.

Nesmíme zapomenout ani na motiv homosexuality. V knize narazíme na jednu opravdu výraznou homosexuální postavu, tou je Matiítas, mladý chlapec, který žije na půdě penzionu. Jelikož jeho nešťastný život vyústil v sebevraždu, zmiňovali jsme se o něm v předcházející kapitole o smrti. Matiítas se pravidelně schází s donem Faustem, samozřejmě tajně. Jde se o velmi zajímavou postavu: kromě toho že se jedná ho homosexuála, je v knize vylíčená i jeho záliba v sexuálních deviacích, jako je bití a ponižování.

U homosexuality opět narazíme na konflikt s katolickou církví, která se jasně staví proti a po dobu vlády Francisca Franca byla oficiálním a jediným povoleným náboženstvím ve Španělsku. Ovšem zákazy a represe mají často naprosto opačný efekt, a tak homosexuality v literatuře postupně přibývá a existují i knihy, kde vystupuje homosexuál jako hlavní postava, např. román *California* spisovatele Eduarda Meducittiho nebo *Beatriz y los cuerpos celestes* od současné spisovatelky a držitelky literárního ocenění Premio Nadal jménem Lucía Etxebarria, v češtině vyšla kniha pod názvem *Beatriz a nebeská těl(es)a*.

Výraznější výskyt homosexuality v umění i společnosti souvisí také s rostoucím kontaktem Španělska s dalšími zeměmi, např. s Německem, na přelomu devatenáctého a dvacátého století, který vyústil v antikatolickou liberální kampaň intelektuálů, v jejímž čele stál Giner de los Ríos³⁹, zvaný též „španělský Sókratés“⁴⁰. Známou odnoží Ginerovy Institución Libre de Enseñanza byla Residencia de Estudiantes (Studentská kolej), kde se za dobu její existence objevilo nepřeberné množství umělců; tato kolej se stala centrem homosexuálů své doby, pobýval zde například Federico García Lorca. Jak vidíme, vliv homosexuality a na kulturu byl

39 Giner de Los Ríos- zakladatel Institución Libre de Enseñanza (Nezávislý institut vzdělávání)

40 FOSTER, David William. *Spanish writers on gay and lesbian themes: a bio-critical sourcebook*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1999, s. 1-21. ISBN 0313303320. s.19

na vzestupu, to se mělo ale brzy změnit. Druhá republika, která homosexuály nijak cíleně nepotlačovala, šla ke svému zániku a jedním z úkolů nacionalistů bylo v rámci obnovy postavení katolické církve vyčistit zemi od homosexuálů, což dokazuje i zastřelení Lorky a vlna emigrace dalších, nejen homosexuálních, umělců. Podstatným opatřením bylo také zavedení cenzury.

Soudíme tedy, že bídný život literární postavy jménem Matiítas odráží celkový pohled vítězí strany na homosexuály. Frankisté je ve společnosti odmítali, byli to lidé, kteří měli žít na okraji společnosti a svým touhám se oddávat potají v zapadlých uličkách a puštěných zákoutích. Tmavou půdu, místo kam není vidět, tedy můžeme chápat jako symbolické útočiště homosexuálů ve Frankově Španělsku.

7. Závěr

Camilo José Cela a jeho dílo *San Camilo 1936* patří do dosud málo probádané oblasti španělské literatury. Originální a výrazné dílo bohužel zůstalo ve stínu známějších autorových prací a na své objevení možná stále ještě čeká. Doufejme, že kniha se dočká i českého překladu.

San Camilo 1936 přichází sice až po odeznění nejvýraznější vlny tremendistické tvorby, najdeme v něm však širokou škálu znaků tohoto stylu, je to tedy líčení jevů nepěkných, odpudivých a ošklivých, konkrétně prostituce, vraždy a sebevraždy, groteskních zranění a různých vyobrazení smrti. Dále pak jde o celkový pesimistický pohled na madridskou společnost, její upadající morální hodnoty a zhýralý způsob života těsně před vypuknutím občanské války, která v Madridu začala osmnáctého července roku 1936.

Kniha podle našeho názoru reflektuje dvě historická období, a to hrůzy španělské občanské války a poválečné Španělsko, tj. dobu, kdy byla kniha napsaná. Obě tato období byla pro Španělsko velmi náročná: před občanskou válkou zemi ovládal chaos a úpadek, což autor k knize velmi barvitě popisuje. V době napsání knihy, v roce 1969, se země nacházela v neméně složité situaci, vládoucí diktátor Francisco Franco se sice snažil o pozvednutí země, to se mu však dařilo jen částečně. V souvislosti s nárůstem průmyslové výroby se obyvatelstvo hromadně stěhovalo do měst, což zapříčinilo zvětšování periferních chudinských čtvrtí a s tím i nárůst prostituce a kriminality. Takováto společnost je pak líčená v analyzovaném díle, přestože děj se odehrává o tři dekády dříve.

Motivy, kterými jsme se v této práci zabývali především, jsou lidské tělo a jeho různá zachycení a několik různých aspektů sexuality. Jedná se o motivy na jednu stranu dlouhou dobu tabuizované, na druhou stranu ale v různých podobách přítomné v umění v průběhu celé historie. Lidské tělo je obvykle v tremendistické tvorbě popisováno s důrazem na jeho nedokonalosti, defekty, zranění apod. V této souvislosti je pak jistě atraktivním motivem smrt a sebevražda. Ve vývoji lidstva se

postoj ke smrti postupně mění, mění se také postoj ke stárí a zachycení smrti v literatuře. V San Camilovi můžeme pozorovat jev popisovaný psychiatrem Cyrilem Höschlem, tím je ztráta úcty ke stárí v souvislosti se stále se zvyšujícím věkem, kterého se lidé průměrně dožívají. Konkrétně máme na mysli smrt doni Matilde, které autor věnuje téměř stejnou pozornost jako smrti hmyzu, utopeného v nápojích.

Dalším analyzovaným motivem je pak sebevražda, která je v díle několikrát. Jako nejzajímavější jsme vyhodnotili dvě z nich, které jsou naprosto protikladné: jedná se o sebevraždu důstojníka, která má charakteristiky vojenského života, je promyšlená a organizovaná a důstojník těsně před smrtí nezapomíná na zajištění a informování rodiny. Naprostým protikladem je sebevražda nešťastného homosexuála, který se sprovodil ze světa puškou, kterou získal pro boj proti pravicovým povstalcům. Tuto pušku si nakonec vsunul do řitního otvoru a nohou stiskl spoušť. Podle našeho soudu autor v postavě Matiitase, jeho životě a smrti, zachycuje celkovou situaci homosexuálů ve Španělsku.

Posledním, nikoli však méně zajímavým, je motiv sexuality. Právě ten byl jedním z důvodů, které zapříčinily negativní přijetí knihy kritikou bezprostředně po vydání. Takto otevřené líčení erotiky a sexuality stojí v přímém rozporu s hodnotami, které propagovala vítězná Francova strana. Jednou z těchto hodnot je posílení pozice katolické církve a obnovení důležitosti víry v životě běžného člověka. Francisco Franco pak ustanovil katolickou víru jediným státem povoleným náboženstvím. Je tedy logické, že takovéto motivy se provládáním literárním kritikům nemohly zamlouvat. Za důkaz odmítání homosexuality nacionalisty můžeme určitě považovat zastřelení Federica Garcíi Lorky, který se se svou sexuální orientací netajil, již na počátku války. V zemi ovládané Francem a jeho přívrženci byla tedy kniha San Camilo 1936 nutně považována za provokativní a nepřijatelné dílo. Pro mnohé čtenáře je tento typ literatury šokující do dnes.

8. Seznam použité literatury

CELA, Camilo José. *Visperas, festividad y octava de San Camilo del año 1936 en Madrid*. Madrid: Alianza, c1989, 335 s. Libro de bolsillo, 532. ISBN 84-206-1532-3.

ALBORG, Juan Luis. El poema de Fernán Gonzáles. *Biblioteca Gonzalo de Berceo: Obras completas* [online]. 2007. vyd. La Rioja, 2007. Dostupné z: <http://www.bibliotecagonzalodeberceo.com/berceo/alborg/fernangonzalez.htm>

ALCHAZIDU. *El tremendismo: su resonancia en la obra de Camilo José Cela y en la novelística española de la inmediata posguerra dentro del contexto de los años cuarenta y cincuenta*. Msarykova univerzita v Brně, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/24829/ff_r/. Disertační. Msarykova univerzita. Vedoucí práce prof. PhDr. Petr Kysloušek, CSc.

ALCHAZIDU, Athéna. Las raíces del tremendismo español. In: *Études romanes de Brno: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 25-31. řada L, svazek 35. ISBN 80-210-3723-7ISSN 0231-7532. Dostupné z: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/113233>

BEARDSLEY a Eva KRONIK. Interview: Camilo José Cela. *Diacritics*. 1972, Vol. 2, No. 1, s. 42-45. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/464924?uid=3737856&uid=381373131&uid=2&uid=3&uid=60&sid=21104009523251>

BĚLIČ, Oldřich. *Španělská literatura*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1968, 401 s.

CURIEL RIVERA, Adrián. *Novela española y boom hispanoamericano: hacia la construcción de una deontología crítica*. 1. ed. Mérida: Universidad Nacional Autónoma de México, 2006, 434 p.

CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Libri, 2010, 219 s. Stručná historie států, sv. č. 72. ISBN 978-807-2774-784.

FERRER, Olga P. La literatura española tremendista y su nexo con el existencialismo. *Revista Hispánica Moderna*. 1956, Año 22, No. 3/4.

FOSTER, David William. *Spanish writers on gay and lesbian themes: a bio-critical sourcebook*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1999, s. 1-21. ISBN 0313303320.

Dostupné z:

http://users.ipfw.edu/jehle/DEISENBE/Other_Hispanic_Topics/escondida.pdf

FOUSEK, Michal. Camilo José Cela-život a dílo. *Revue politika* [online]. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, 2014. Dostupné z:

<http://www.revuepolitika.cz/clanky/981/camilo-jose-cela-zivot-a-dilo>

GUERENÑA, Jean-Louis. La sexualidad en la España contemporánea (1800-1950): Introducción. *Hispania: Revista española de historia*. 2004, Vol. 64, N° 218, s. 825-834. Dostupné z:

<http://hispania.revistas.csic.es/index.php/hispania/article/viewFile/169/171>

GUMUCIO DAGRON, Alfonso. Literaturní y sexualidad: El origen del mundo. *Replicante: Cultura crítica y periodismo digital* [online]. RGRV, S.A. de C.V., 2004, 2014. Dostupné z: <http://revistareplicante.com/literatura-y-sexualidad/>

HÖSCHL, Cyril. Tabuizované téma smrti. *Cyril Höschl* [online]. 1992, 23.7. 2014 . Dostupné z: http://www.hoschl.cz/files/421_cz_Tabuizovane%20tema%20smrti.pdf

ILIE, Paul. *La novelística de Camilo José Cela*. 2.a ed. Madrid: Gredos, c1971, 242 s.

LÓPEZ JIMÉNEZ, Luis. *El Naturalismo y España: Valera frente a Zola*. Madrid: Editorial Alhambra, S. A., 1977. ISBN 84-205-0355-X.

MALLO, Jerónimo. Caracterización y valor del "tremendismo" en la novela española contemporánea. *Hispania*. 1956, Vol. 39, No. 1, s. 49-55. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/335192>

ORTEGA, José. Antecedentes y Naturaleza del Tremendismo en Cela. *Hispania*. 1965, Vol. 48, No. 1, s. 21-28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/336393>

San Camilo de Lelis (Lellis). *Siervas de los Corazones Traspasados de Jesús y María* [online]. 25.3. 1997. 25.3. 1997, 2014. Dostupné z: http://www.corazones.org/santos/camilo_lelis.htm

SANZ VILLANUEVA, Santos a Francisco RICO. *Historia y crítica de la literatura española: 1939-1980 : primer suplemento*. Barcelona: Crítica, 1999, xii, 735 s. ISBN 84-7423-781-5.

SOLDEVILA DURANTE, Ignacio. *Historia de la novela española (1936-2000): Volumen I*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya S. A.), 2001. ISBN 84-376-1911-4.

UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. 3., dopl. vyd. Překlad Simona Binková. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 915 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1068-365.

Resumé

Camilo José Cela y Trulock, galicijský spisovatel, je jednou z nejvýznamnějších postav španělské literatury dvacátého století. Kromě jiných literárních ocenění je držitelem i Nobelovy ceny za literaturu z roku 1989. Cela se proslavil hlavně románovou tvorbou, ale psal také povídky, cestopisy, drama, poezii a novinové články. Do světa literatury vstoupil románem *La familia de Pascual Duarte* (Rodina Pascuala Duarte); s tímto románem se objevil na scéně nový literární směr - tremendismus. Jedná se o literární směr, který vychází z realismu a naturalismu. Název odvozujeme od výrazu 'tremendo', je to tedy něco strašného, hrůzu nahánějícího, podivného či děsivého. Z toho vyplývá, že častými motivy jsou věci ošklivé až nechutné, šokující. Typickými tématy jsou pak násilí, smrt a rozklad, lidské utrpení líčené s ironií a sarkasmem atd. Ačkoli ryze tremendistická díla vznikala ve čtyřicátých a padesátých letech dvacátého století, najdeme znaky tohoto stylu v literatuře mnohem starší i v současné tvorbě.

Román *San Camilo 1936* byl vydán v roce 1969, tedy až po odeznění hlavní vlny, nese však mnoho znaků tremendismu. *San Camilo 1936* je jedním z prvních experimentálních románů ve španělské literatuře. Je napsán formou vnitřního monologu hlavní postavy, má podobu koláže, která líčí madridskou společnost na počátku občanské války. Občanská válka začala sedmnáctého července 1936 povstáním v Maroku a o den později vypuklo ozbrojené povstání i v Madridu. Během tohoto povstání byly obyvatelům Madridu rozdávány zbraně na obranu proti pravicovým povstalcům, ti však nakonec prvního dubna roku 1939 ve válce zvítězili a vlády se ujal generál a pozdější diktátor Francisco Franco. Jednou ze snah frankistů bylo obnovit roli náboženství v životech běžných občanů a katolická víra byla po válce jediným státem povoleným náboženstvím. V díle *San Camilo 1936* najdeme řadu motivů, které jsou v rozporu se zásadami katolické církve. Jsou to především různé aspekty lidské sexuality, erotika, prostituce, homosexualita a promiskuitní způsob života. Řada z ženských postav jsou prostitutky, služky pokleslých mravů a

majitelky nevěstinců. Mezi mužskými postavami najdeme mrzáka, návštěvníky nevěstinců, chudé chlapce a velmi zajímavou postavu homosexuála. Homosexualita je dalším z výrazných motivů, z popisu života a smrti jednoho mladíka můžeme odvodit, jaký byl tehdejší pohled na homosexualitu.

Vedle sexuality jsme se zaměřili i na aspekty tělesnosti. Na několika místech se autor vrací k pasáži, ve které se protagonista prohlíží v zrcadle, zkoumá svůj zevnějšek a pravděpodobně hovoří sám k sobě. V knize nalezneme také několik případů lčení zranění, onemocnění a smrti. Obzvláště motiv smrti považujeme za velmi zajímavý. Smrt je nahlížena především z biologického hlediska, jako pouhý konec života. Posledním analyzovaným motivem je sebevražda. V knize narazíme na několik sebevražd zastřelením, které svým charakterem plně odpovídají charakteru postav, je zde velmi zajímavý protiklad důstojníka a zhýralého homosexuála. Sebevražda každého z nich reflektuje jejich charakter a způsob života.

Na závěr zopakujme, že dílo San Camilo 1936 je inovativní dílo, které čtenáři přibližuje život v Madridu na počátku nejkrvavějšího konfliktu v dějinách země.

Resumen

Camilo José Cela y Trulock, escritor gallego, es una de las figuras más importantes de la literatura española del siglo veinte. Además de otros premios literarios obtuvo en el año 1989 el Premio Nobel de Literatura. Cela se hizo famoso sobre todo por su creación novelística pero también es autor de cuentos, libros de viaje, drama, poesía y artículos. Entró en el mundo literario con la novela *La Familia de Pascual Duarte*, con la novela apareció el nuevo estilo literario, el tremendismo. Se trata de un estilo literario que parte del realismo y naturalismo, el término tremendismo derivamos de la palabra tremendo, así que es algo horrible, digno de ser temido, extraño o espantoso. Entonces resulta que los motivos frecuentes son: las cosas feas hasta repugnantes y chocantes. Los temas típicos tremendistas son: violencia, muerte y corrupción, sufrimiento humano descrito con ironía y sarcasmo, etc. Aunque las obras puramente tremendistas surgieron sobre todo en los años cuarenta y cincuenta, encontramos los rasgos del estilo en las obras tanto más antiguas como contemporáneas.

La novela *San Camilo 1936* fue publicada en el año 1936, es decir después de que hubiera pasado la mayor onda tremendista, a pesar de esto lleva numerosos rasgos del estilo. *San Camilo 1936* es una de las primeras novelas experimentales en la literatura española. Está escrita como el monólogo interior del protagonista, tiene forma del collage que describe la sociedad madrileña a principio de la guerra civil. La guerra civil empezó el día 17 de julio de 1936 con la sublevación en Marruecos y el día siguiente estalló también la sublevación en Madrid, durante la sublevación las armas fueron repartidas entre los habitantes de Madrid para defenderse contra los insurgentes derechistas, los que al final el primer de abril del 1936 ganaron la guerra y el general, y más tarde dictador, Francisco Franco asumió el gobierno del país. Uno de los afanes de los franquistas era renovar el papel de la religión en la vida de los españoles, en la época franquista la religión católica era la única religión permitida por el Estado. En la obra *San Camilo 1936* encontramos varios motivos

que están en discordia con los principios de la religión católica. Estos motivos son por ejemplo: diversos aspectos de la sexualidad humana, erótica, prostitución, homosexualidad o vida promiscua de los personajes. Varios de los personajes femeninos son prostitutas, criadas con moral baja y propietarias de prostíbulos. Entre los personajes masculinos encontramos un minusválido, visitantes de prostíbulos y un personaje homosexual muy interesante. La homosexualidad es uno de otros motivos marcados, de la descripción de la vida y la muerte de un joven podemos deducir como era la opinión de entonces a cerca de la homosexualidad. Además de la sexualidad nos concentramos también en la concepción del cuerpo humano. En varias partes de la novela el autor vuelve a la escena con el protagonista mirándose en el espejo y hablando con sí mismo, probablemente. También en el libro descubrimos diversas descripciones de heridas, enfermedades o muerte. Sobre todo el motivo de muerte concideramos muy llamativo. El autor concibe la muerte como el proceso puramente biológico, es simplemente la terminación de vida.

El último motivo analizado es el suicidio. En la obra encontramos varios suicidios de un tiro cuyo carácter corresponde al carácter de las personajes que se suicidan. Es interesnate el contraste entre el suicidio de un oficial y un homosexual vicioso. El suicidio de cada uno de ellos refleja no solo su carácter sino también su manera de vivir.

Para terminar repitamos que la novela San Camilo 1936 es una obra innovadora que acerca al lector a la vida en Madrid a principio del conflicto más sangriento del país.